

-----

*

((.))
 Copyright © 2014

Громадянське суспільство є складним соціальним феноменом, що потребує вивчення еволюції та зв'язку його компонентів. Надзвичайно потрібним є аналіз досвіду еволюції громадянського суспільства у гуманітарно-культурній сфері в контексті становлення релігійної та етнічної ідентичності особистостей-громадян даного суспільства. Усвідомлюючи доленосність подій, які відбуваються сьогодні в Україні, а саме Революція Гідності та війна із Росією, визнаємо виняткову важливість конструктивної взаємодії між Церквою як духовно-соціальним організмом та державою. Науковцям та студентам пропонується зрозуміти в чому сутність та коріння духовної революції українців.

Українське суспільство впродовж багатьох віків, перебуваючи під різними державними утвореннями, зберігало єдність не завдяки владі, а всупереч їй. Основою самоорганізації життя була громада з рівними правами кожного на виборах керівних посад. За століття іноземного панування в Україні було акумульовано внутрішній громадянський потенціал, тому закономірно, що Західна Україна після 1848 року досягнула успіхів самоорганізації у сферах освіти, релігії та економіки (кредитні спілки тощо) [3, с. 13]. Отож протягом віків виробилась тенденція суспільного поступу, яка дозволила цій частині українського суспільства створити елементи громадянського самоврядування.

В контексті даного дослідження доцільно пригадати класичне трактування категорії "громадянське суспільство": це – сфера життєдіяльності людей, вільна від безпосереднього впливу з боку держави та її посадових осіб, але разом з тим вона організована, внутрішньо впорядкована і взаємодіє з державою; іншими словами це та сфера, де люди реалізують свої приватні інтереси, об'єднуються у групи та організації. Концепція громадянського

* Дослідження здійснене у рамках НДР за темою "Теоретико-методологічні засади розвитку і формування соціальної толерантності" кафедри психології та соціальної роботи ТНЕУ (СР-60-14 "К"), затвердженої УкрНПІ на 2014–18 роки (держреєстраційний номер 0114U001086).

суспільства має таку змістовну наповненість: вона позначає сукупність неполітичних відносин в суспільстві: економічних, соціальних, моральних, релігійних, національних та інших, а також постає простором самореалізації вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій та організацій, огорожених відповідними законами від прямого втручання і довільної регламентації діяльності цих громадян та організацій з боку державної влади.

Загалом філософія громадянського суспільства заснована на таких постулатах:

– громадянське суспільство – це загал недержавного типу; в сучасному розумінні – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, правовими та культурними відносинами між людьми, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею;

– це соціум високого соціального, культурного, морального, економічного статусу, який створює разом з державою розвинуті правові відносини;

– воно має складну структуру, яка охоплює господарські, економічні, етнічні, релігійні і правові відносини; причому громадянські зв'язки являють собою відносини конкуренції і солідарності між юридично рівноправними партнерами;

– умовою виникнення вказаного суспільства є поява в усіх громадян економічної самостійності на базі приватної власності, тобто його життєдіяльність організована на засадах цивілізованих ринкових відносин;

– важливою характеристикою названого суспільства є досягнення ним високого рівня самоорганізації і саморегуляції соціальних стосунків і взаємодій передусім соціально-економічних і політичних відносин, які функціонують у правовому режимі соціальної справедливості, свободи, задоволення матеріальних і духовних потреб людини як вищої цінності етнічного громадянства.

Громадянське суспільство організовується після поділу сфер впливу між державою і громадянином. Звуження тотальної влади держави здійснюється через введення невід'ємних прав людини за певними неполітичними категоріями. Щонайменше категоріями невід'ємних прав вважаються право на працю (економіка), на національні культурні цінності (культура), на виконання релігійних обрядів, на свободу обміну інформацією, свободу самореалізації. Всі спірні питання між громадянами вирішуються незалежним судом. Система рівності у втрачених свободах вирішує проблему обмеження небажаних для суспільства тенденцій. Вибірність у вищі органи обмеженої державної влади здійснюється загальним голосуванням. У будь-якому разі громадянське суспільство неможливе без правової держави [4, с. 485]. Однак навіть у випадку наявності демократичної конституції присутні недосконалі положення, які потребують серйозного дослідження та юридичної корекції.

В Конституції України закладено радикальне розмежування Церкви і держави (що є сутнісно дослідною ленінською спадщиною). Виходить, що Церква немов перебуває десь в "іншомірітному просторі", але ж насправді вірянами є школярі та студенти, котрі є дітьми віруючих батьків і членами Церкви, й

водночас належать до когорти учнів державних навчальних закладів [1, с. 71]. Тому стаття 35 Конституції України фактично приписує неможливе – відокремлення громадян від них самих. Отже, маємо колізію між нормами права і соціальною реальністю. Адже всяка діяльність Церкви – богослужбова чи просвітницька – здійснюється в суспільстві та для суспільства, для його громадян, які є одночасно віряними даної Церкви, і тому має прямі наслідки для соціуму. Вона формує його духовну основу, тобто ментальність, моральну та культурну атмосферу, що, своєю чергою, так чи інакше відображається на політичному устрої та функціонуванні конкретного суспільства. Більше того, кожна, Церква має своє систематизоване моральне вчення, у якому більше чи менше виразно розглядаються такі питання, як моральність суспільного життя, економічної діяльності, державного устрою тощо, себто те, що слушно охарактеризувати як соціально зорієнтоване вчення даної Церкви.

Одні християнські конфесії мають це соціальне вчення виразно сформульованим (як, скажімо, Католицька Церква, а від 2000 року – і Російська Православна), в інших (як, наприклад, Українська Православна Церква Київського Патріархату) сформульовані соціальні питання менш систематизовано та присутні в контексті ширшого морального вчення [2, с. 150–169].

Звернімося до Католицького соціального вчення. Його виразне формулювання як окремого напрямку морального богослов'я починається від Енцикліки Папи Лева XIII *“Rerum novarum [insana cupiditas]”* – “Безумна жадоба переворотів” і знаходить свій повний виклад в Апостольській Конституції II Ватиканського Собору про завдання Церкви в сучасному світі *“Gaudium et spes”* – “Радість і надія”, в Енцикліці Папи Івана Павла II *“Centesimus annus”* – “Сотий рік [проголошення Енцикліки *“Rerum novarum”*]” та у відповідних документах Учительського Уряду Церкви [2, с. 135]. Це вчення ставить у центрі соціальної проблематики людину, яка є істотою наділеною розумом, почуттями та свобідною волею, істотою, котра здатна свідомо здійснювати своє буття, “володіти собою” та визначати своє вільне ставлення до себе, своїх почуттів та до всього іншого. ”Людина є “паном свого буття”, суб’єктом, який безпосередньо посідає себе та переживає у своїй суб’єктивності себе самого, і через те має незрівнянну гідність, а отже – цінність” [1, с. 26]. Ця об’єктивна цінність людської особистості і є тим центральним поняттям, на якому базуються всі подальші положення Католицького соціального вчення. Саме задля пошанування гідності кожної окремої людської особи, задля підтвердження її особистої свободи та ініціативи Католицька Церква підтримує принцип *субсидіарності* (від лат. *subsidium* – допомога), який полягає у тому, що повнота прав та повноважень належить не центральній (верховній) владі, а особі та спільнотам, що їх особа безпосередньо творить – сім’ї, місцевим (сільським, міським, регіональним) обцианам. Структури вищого порядку не повинні втручатися у сферу їхніх повноважень, а лише приходити на допомогу в тих випадках, коли цим безпосереднім спільнотам не вистачає сил, щоби справитися з конкретною ситуацією.

До речі, їхнім завданням є *служіння особам*, а не авторитарне правління. Тому принцип субсидіарності тісно пов'язаний з принципом *персоналізму* та *солідарності* особистостей між собою. Розуміючи особистість як “суспільне єство”, яке може сповнити себе лише у самовідданні іншим, а відтак – у спільноті, Католицька Церква закликає до *соціалізації* громадян, тобто до якомога ширшої їх участі в суспільному житті шляхом створення “спілок, об'єднань, інституцій з метою досягнення економічних, культурних, ... спортивних, професійних і політичних цілей, причому як у межах нації, так і на світовому рівні”[1, с. 27].

Таким чином, Католицька Церква своїм соціально змістовленим вченням закладає теоретичну основу для побудови та функціонування громадянського суспільства. Пропагуючи ідею про невтручання Церкви у політику, Католицька церква закликає своїх вірян до активного долучення до суспільно-політичного життя країни. Розуміючи, що конфлікти в суспільстві неминучі, можливим шляхом їх вирішення вважається лише компроміс. Війна – це абсолютно неприпустимий спосіб вирішення суперечок. Тому конструктивним шляхом є політика громадянсько зорієнтованих реформ. Свідченням даної позиції стала активна присутність священників УГКЦ на Майдані під час Революції Гідності 2013–14 років. Перед нашими очима відбувалася *духовна революція*, у якій брали участь і віруючі, і невіруючі, люди різних конфесій і релігій, звичайні миряни та їх духовні лідери. Останні органічно вписалися у формат Майдану Гідності, в найтяжчі дні, коли злочинна влада розстрілювала своїх громадян, священники зосереджено молилися зі своїм народом Божим.

1. *Адамчук М.В.* Католицизм в Україні. – Львів, 2001
2. *Здіорук С.І.* Суспільно-релігійні відносини: виклики XXI століття. – К., 2005.
3. *Історія релігії в Україні / за ред. Колодного А.М. та Яроцького П.Л.* – К., 1999.
4. *Карась А.П.* Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. – К.–Львів, 2003.
5. *Лісовий В.С.* Феномен громадянства // В.С. Лісовий / Культура – ідеологія – політика. – К., 1997. – С. 153–220.

27.11.2014.